

Шлеина Л. И. Организационно-педагогические условия формирования гендерной культуры студентов

В статье отмечается, что гендерная культура студентов составляет субъективно обусловленную систему ценностей, гендерных знаний, полоролевых норм поведения, способствующих реализации способностей студентов разного пола как равных социальных существ, формируют гендерные качества личности путем реализации таких организационно-педагогических условий, как развитие гендерной компетентности преподавателя; обеспечение гендерно-сензитивной среды; педагогической поддержки гендерной индивидуальности молодежи; организации гендерного просвещения студентов в учебно-воспитательной деятельности учреждения высшего образования. Развитие гендерного мышления и воспитания гендерной чувствительности будущего специалиста являются одной из сторон гуманизации и гуманитаризации высшей школы и связаны с решением проблем межличностного взаимодействия, достижением карьерного успеха и экономической стабильности общества.

Ключевые слова: гендер, гендерная культура, гендерный подход, организационно-педагогические условия, специалисты, формирования гендерной культуры.

Shlieina L. I. Organizational and pedagogical conditions of forming gender culture of students

The article states that the gender culture of students is a subjectively determined system of values, gender knowledge, gender-role norms of behavior that promote the abilities of students of different sexes as equal social beings, form the gender qualities of the individual through the implementation of such organizational and pedagogical conditions as development of a teacher's gender competence; providing a gender-sensitive environment; pedagogical support of gender identity of youth; the organization of gender education of students in the educational activities of the institution of higher education. The development of gender thinking and the upbringing of the gender sensitivity of a future specialist is one of the sides of the humanization and humanization of higher education and is related to solving the problems of interpersonal interaction, achievement of career success and economic stability of society.

Key words: gender, gender culture, gender approach, organizational and pedagogical conditions, specialists, gender culture formation.

УДК 37(013.42)

Якименко С. І., Заворотченко Л. А.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано дослідно-експериментальну роботу з впровадження організаційно-педагогічних умов формування соціальної зрілості старшокласників у позакласній діяльності. Розкрито специфіку етапів діагностичного дослідження з метою порівняння даних констатувального та формувального етапів експерименту, які є доказом ефективності засобів із виявлення та створення належних оптимальних організаційно-педагогічних умов формування соціальної зрілості старшокласників. Простежено динаміку рівнів сформованості соціальної зрілості учнів експериментальної та контрольної групи і досліджено компоненти соціальної зрілості, а саме: громадянську, особистісну, комунікативну, трудову й етичну зрілість. Висвітлено результати дослідження сформованості соціальної зрілості старшокласників на завершальному етапі експерименту. Результативність експериментальної роботи оцінювалася на основі кількісних і якісних змін рівнів соціальної зрілості старшокласників у позакласній діяльності.

Ключові слова: експеримент, етапи експерименту, рівні сформованості соціальної зрілості, компоненти соціальної зрілості.

Спираючись на аналіз сучасного стану сформованості соціальної зрілості випускників шкіл, вивчення практичного педагогічного досвіду загальноосвітніх шкіл України з питання організації та забезпечення змісту позакласної діяльності учнів, враховуючи вимоги нормативних і державних документів про освіту, ми визначили організаційно-педагогічні умови, які здатні забезпечити ефективність формування соціальної зрілості старшокласників у позакласній діяльності. До них належать:

- 1) підвищення рівня готовності педагогічних працівників шкіл до процесу формування соціальної зрілості старшокласників;
- 2) залучення учнівського самоврядування до формування соціальної зрілості старшокласників;
- 3) використання позакласного потенціалу інтерактивних форм і методів діяльності старшокласників;
- 4) забезпечення соціально-педагогічної взаємодії школи із соціальними партнерами у процесі формування соціальної зрілості старшокласників.

Метою формувального етапу експерименту була експериментальна перевірка ефективності теоретично обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, зокрема через зміст, форми, методи та технологію позакласної роботи.

Експериментальну групу дослідження склали 205 старшокласників трьох навчальних закладів: Миколаївської ЗОШ I – III ступенів № 50 ім. Г. Л. Дівіної, ліцею "Педагог" м. Миколаєва, Першої української гімназії ім. М. Аркаса м. Миколаєва, контрольну групу – 200 старшокласників трьох навчальних закладів:

Миколаївської ЗОШ I – III ступенів № 20, загальноосвітньої школи I – III ступенів № 3 м. Гнівані Тиврівського району, Вінницької області, навчально-виховного комплексу № 6 м. Хмельницького.

Організація експерименту здійснювалася за двома паралельними напрямками: у рамках першого напрямку порівнювався вплив організаційно-педагогічних умов на формування соціальної зрілості старшокласників, у рамках другого – критеріальні показники, пов'язані з формуванням соціальної зрілості старшокласників у позакласній діяльності. Після завершення формувального експерименту було проведено контрольні зрізи, які за методикою були аналогічні тим, що застосовувалися під час констатувального експерименту.

Підготовка педагогічних працівників до формування соціальної зрілості старшокласників нами спроектована як послідовність діагностико-корегуючого етапу, основною метою якого є коректування програми їх навчання в рамках цієї організаційної форми методичної роботи для забезпечення індивідуальної траєкторії освоєння нововведень кожним працівником на основі врахування особливостей складу педагогічних працівників і навчального етапу, який передбачає організацію навчальної діяльності з передачі і засвоєння теоретичних знань, необхідних для реалізації запропонованих нами інновацій.

Контрольний етап експерименту передбачав аналіз дослідно-експериментальної роботи, здійснення контрольного діагностування рівня сформованості соціальної зрілості старшокласників згідно з визначеними критеріями та показниками; порівняння результатів діагностико-концептуального і контрольно-узагальнювального етапів експерименту; обробка даних, співвіднесення результатів експерименту з поставленою метою, коректування гіпотези, оформлення й опис ходу і результатів експерименту.

На контрольному етапі дослідно-експериментальної роботи ми порівняли статистично оброблені, узагальнені показники результатів дослідно-експериментальної роботи з даними початкового рівня соціальної зрілості старшокласників і контрольних результатів дослідження.

З метою перевірки ефективності впровадження програми науково-методичної роботи з педагогічними працівниками щодо підвищення їх рівня готовності до формування соціальної зрілості старшокласників під час позакласної діяльності була проведена контрольна діагностика.

Крім тестування педагогічних працівників щодо позакласної роботи зі старшокласниками були проведені методичні заходи: засідання науково-методичної ради із використанням "Мозкового штурму", який дозволив експертам у процесі інтерактивної взаємодії виявити зміни у структурі їх готовності до формування соціальної зрілості.

Результати діагностики на контрольному етапі експерименту свідчать про підвищення рівня готовності педагогічних працівників до формування соціальної зрілості старшокласників під час позакласної діяльності.

Результати дослідження педагогічного стилю спілкування на контрольному етапі експерименту свідчать про дієвість психологічних тренінгів, які були сплановані та проведені на формувальному етапі експерименту: 65% педагогічних працівників під час позакласної роботи зі старшокласниками (25–30 балів) проявили демократичний стиль; 23% (20–24 бали) переконані в застосуванні авторитарного стилю; 12% (10–19 балів) – дотримуються ліберального стилю.

Як показав аналіз соціально-педагогічних досліджень, у старшокласника якісно змінився інтерес до змісту позакласної діяльності, який включав як внутрішні мотиви, що мають особисту смислову цінність, так і широкі соціальні мотиви. Під час контрольного анкетування старшокласників було з'ясовано, що позакласна діяльність стала для них "засобом реалізації життєвих планів", пов'язаних із підготовкою до отримання професійної освіти. Мотивами старшокласників для участі в позакласній діяльності стали: "задоволення освітніх потреб"; "розвиток творчих здібностей", "створення умов для спілкування", "отримання знань про професії", "цікаве дозвілля".

Основними чинниками, які вплинули на формування позитивної стійкої мотивації до позакласної діяльності старшокласників, стали: цікавий зміст; проектна діяльність; інтерактивні форми діяльності; демократичний стиль спілкування.

Проектне управління позакласною роботою змінило педагогічний вплив її форм і змісту на формування компонентів соціальної зрілості учнів. Аналіз анкетування учнів експериментальних шкіл, залучених до позакласної проектно-діяльності, надав підстави зробити такі висновки:

- інтерес до проектів в учнів викликаний можливістю виконувати їх самостійно (59%, 120), застосовувати комп'ютерні технології (49%, 100), досягати поставленої мети (35%, 71), аналізувати власні дії (31%, 63);
- 67% (137) учнів почали адекватно оцінювати свої можливості і здібності;
- 89% (182) відзначили, що під час роботи над проектом відбувається об'єднання колективу;
- найцікавішими етапами виділяють: дослідницький (53%, 108) і презентацію (48%, 98).

Компетентністний підхід педагогічних працівників до організації позакласної роботи зі старшокласниками враховував позакласні досягнення учнів, їх компетентність у різних напрямках діяльності та соціальну активність.

Однією з характеристик громадянської зрілості як результату громадянського виховання старшокласників є сформованість у їх свідомості соціальної цінності права, активних правових установок та орієнтацій.

Формування громадянських ціннісних орієнтацій здійснювався завдяки становленню соціальної відповідальності особистості й орієнтування на їх засвоєння у спеціально організованій соціально-орієнтованій позакласній діяльності. У процесі дослідження нами узагальнена система показників прояву компонентів

соціальної зрілості старшокласників: розуміння соціально-політичних процесів, обізнаність із соціально-політичних проблем; усвідомлення себе як соціально відповідального майбутнього громадянина; основні громадянські ціннісні орієнтації (позитивне ставлення до загальнолюдських і громадянських цінностей; готовність до громадянської дії).

Дослідження громадянської зрілості як компонента соціальної зрілості показало, що основною умовою, яка забезпечила розуміння громадянсько-правової відповідальності старшокласниками, прояв їх громадянської позиції, отримання знань, необхідних для повноцінної участі в демократичних процесах суспільства, прояв умінь аналізувати власні вчинки, було впровадження комплексу спеціальних педагогічно доцільних методичних засобів. Досягнення такого результату відбувалося за рахунок того, що в позакласну роботу були включені активні методи засвоєння знань у поєднанні репродуктивного, проблемного й евристичного методів, використання бесід, дискусій тощо.

Соціальна діяльність старшокласників характеризується: визначенням цілей діяльності, безпосередньою участю в ній, виконання певних дій, що приносять особистості задоволення власних інтересів і потреб, задоволення міжособистісними відносинами, що виникають у процесі позакласної діяльності.

Залучення старшокласників у ситуативно-рольову діяльність дозволило встановити рівень сформованості їх особистісної зрілості: прагнення старшокласників до участі у діяльності; усвідомлення власних прийомів діяльності і взаємодії; індивідуальне самовизначення та його реалізація в співтворчості; адекватна оцінка власної навчально-пізнавальної, трудової, етичної життєдіяльності; принциповий і об'єктивний самоаналіз, самооцінка особистих якостей, постановка соціально значущих, реальних цілей і прагнення до їх реалізації. Нами було обрано особистісний опитувальник 16PF Кеттелла в якості основного інструментарію діагностики для вивчення особистісної зрілості старшокласників. Результати застосування 16-факторного особистісного опитувальника Р. Кеттелла дозволили якісно і кількісно оцінити внутрішню природу особистості старшокласників, їх характеристики з боку міжособистісних відносин.

За факторами опитувальника складено три групи властивостей, які характеризують особистість старшокласника.

Перша група комунікативних властивостей включає такі фактори: А – товариськість, Н – сміливість, Е – доміантність, L – підозрілість, N – дипломатичність, Q2 – самостійність.

Друга група інтелектуальних властивостей включає фактори: В – інтелектуальність, М – мрійливість, N – дипломатичність, Q1 – сприйнятливості до нового.

Третя група – група емоційних властивостей – включає в себе такі фактори: С – емоційна стійкість, F – безтурботність, Н – сміливість у соціальних контактах, I – емоційна чутливість, O – тривожність, Q4 – напруженість.

До групи регуляторних властивостей особистості входять чинники: Q3 – самодисципліна, G – моральна нормативність.

Відповідно до принципів інтерпретації результатів, здобутих за допомогою тесту Кеттелла, комунікативний блок включає фактори: А, Н, F, Q2, N, L. Оскільки фактор А спрямований на визначення товариськості старшокласника в малих групах і його здібності встановлювати міжособистісні контакти, то кількісні дані, отримані під час експерименту за фактором А (замкнутість – товариськість), показують, що старшокласники експериментальної групи в цілому більше схильні до встановлення міжособистісних стосунків у межах групи (83,6%), ніж старшокласники контрольних груп (71,6%), розбіжність між середнім значенням факторів (за опитувальником Кеттелла) доводить достовірність дослідження (табл. 1).

Розглянувши результати експерименту, ми дійшли висновку, що впровадження інтерактивних форм позакласної роботи зі старшокласниками експериментальної групи позитивно вплинуло на формування міжособистісних стосунків учнів: вони проявляють активність, демонструють готовність до співробітництва, дипломатичність, знання правил поведінки, але не сприймають нічого на віру, виявляють незалежність у соціальній поведінці, обережність і розсудливість. У них не виникають труднощів у спілкуванні, вони легко вступають у контакти, люблять бути на очах, не бояться публічних виступів, схильні швидко приймати рішення.

Методика дослідження рівня сформованості трудової зрілості старшокласників була спрямована на виявлення схильностей учнів до різних сфер професійної діяльності, виявлення професійних намірів старшокласників, мотивів їх професійного самовизначення. Проаналізувавши анкети учнів контрольної та експериментальної групи, ми виявили, що:

Таблиця 1

Середнє значення факторів (за опитувальником Кеттелла) учнів експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі педагогічного експерименту

Групи учнів	Фактори за Кеттеллом															
	А	В	С	Е	F	G	Н	I	L	М	N	Q	Q1	Q2	Q3	Q4
КГ	5,6	5,9	4,8	5,6	4,5	4,4	5,9	5,9	6,5	5,7	4,9	6,9	6,7	5,7	5,8	5,5
ЕГ	6,5	6,3	5,5	6,1	5,8	4,1	7,0	5,8	4,1	4,5	6,5	6,1	7,3	7,9	8,9	5,5

- яскраво виражені професійні нахили мають 67% (ЕГ), 22% (КГ);
- середньо виражені професійні нахили характерні для 32% (ЕГ), 45% (КГ);
- слабо виражені професійні нахили проявляються у 1% (ЕГ), 10% (КГ);
- професійна схильність не виражена у 23% учнів (КГ).

Якісний аналіз відповідей старшокласників показав, що старшокласники експериментальної групи визначили свої загальні життєві плани, захоплення та професійні наміри, мають знання про обрану професію й оцінили свою придатність до неї.

Досліджуючи мотиви професійного самовизначення старшокласників, ми з'ясували, що 90% старшокласників експериментальної групи визначилися з майбутньою професією, тоді як у контрольній групі – 56%. Джерелом інформації для старшокласників експериментальних груп про обрану професію були заняття факультативів "Людина і світ професій", "Моя кар'єра".

Під час анкетування старшокласники експериментальних груп відповіли, що обрана професія допоможе їм "реалізувати свої здібності" (89%), "розкритися у творчості" (35%), "стати цінною для суспільства людиною" (79%), "самовдосконалитися" (58%); "здійснити кар'єру" (37%), що доводить сформованість в учнів компонентів соціальної зрілості.

На контрольному етапі дослідження комунікативної зрілості старшокласників експериментальної та контрольної групи з'ясовано, що відповідно до змістовної інтерпретації результатів, здобутих за допомогою версії методики КОЗ-2 В. Федоришина, 30% учнів контрольної групи і 10% експериментальної мають комунікативні й організаторські схильності на рівні, нижчому за середній. Старшокласники, які мають такий рівень комунікативних та організаторських схильностей, не прагнуть до спілкування, вважають за краще проводити час наодинці з собою, у новому колективі почуваються скучно, зазнають труднощів у встановленні контактів із людьми, не обстоюють своєї думки, важко переживають образи, рідко проявляють ініціативу, уникають прийняття самостійних рішень. Середній рівень прояву комунікативних і організаторських схильностей характерний для 22% учнів експериментальних і 42% контрольної груп. Учні прагнуть до контактів із людьми, відстоюють своє, проте потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Потрібна подальша виховна робота з формування і розвитку цих якостей особистості.

35% старшокласників експериментальної групи і 23% контрольної не губляться в новій обстановці, швидко знаходять друзів, прагнуть розширити коло своїх знайомих, допомагають близьким і друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, здатні приймати рішення у важких, нестандартних ситуаціях, що свідчить про високий рівень прояву їх комунікативних і організаторських схильностей.

Сформовану потребу в комунікативній і організаторській діяльності мають 33% учнів експериментальної групи та 5% контрольної групи. Вони швидко орієнтуються у важких ситуаціях, невимушено поведуться в новому колективі, ініціативні, приймають самостійні рішення, обстоюють свою думку, люблять організувати ігри, різні заходи, наполегливі в діяльності, що відповідає вищому рівню комунікативних і організаторських схильностей. Дослідження способів реагування старшокласників у конфлікті проводилося за методикою К. Томаса "Оцінка засобів реагування в конфлікті". На думку старшокласників експериментальної групи, найбільш ефективним і конструктивним способом виходу з конфлікту є співробітництво.

Однак такому способу віддають перевагу лише 11,5% старшокласників контрольної групи. Найбільший відсоток має спосіб "Пристосування", що свідчить про недостатню самостійність, особисту активність, незалежність у міжособистісних стосунках. За допомогою тесту Томаса було виявлено власний стиль поведінки старшокласників експериментальної групи в ситуації розбіжності: співробітництво – в 72% випадків; компроміс – у 18% випадків; уникання – в 8% випадків; пристосування – в 2% випадків; суперництво – в 0% випадків.

Результати тесту М. Снайдера на оцінку самоконтролю старшокласників експериментальної і контрольної груп у спілкуванні довели, що низький комунікативний контроль мають 18% учнів контрольної групи. Для них характерна стійка поведінка, вони не вважають за потрібне змінюватися залежно від ситуацій, здатні до щирого саморозкриття в спілкуванні. Середній комунікативний контроль характеризує 48% учнів експериментальної групи і 77% контрольної групи. Ці старшокласники нестримані у своїх емоційних проявах. Високий комунікативний контроль характеризує 50% старшокласників експериментальної і 5% контрольної групи, які легко входять у будь-яку роль, гнучко реагують на зміну ситуації. Аналізуючи результати дослідження ціннісних орієнтацій, ми виявили, що інструментальні цінності, визначені старшокласниками, не мають для них значущості. Таким чином, зроблено висновок, що не всі старшокласники усвідомлюють цілі, які вони ставлять собі в житті, а також не надають важливості засобам їх реалізації.

На контрольному етапі дослідження ранжування учнями експериментальних класів інструментальних цінностей значно змінилося: вихованість – 87%, чесність (правдивість, щирість) – 84%, толерантність (до поглядів і думок інших, вміння вибачати іншим їх помилки) – 81%; чуйність (турботливість) – 75%, терпимість (до поглядів і думок інших, вміння вибачати іншим їхні помилки й омани) – 73%; широта поглядів (уміння зрозуміти чужу думку, поважати інші смаки, звичаї, звички) – 59%.

Щодо результатів дослідження етичної зрілості учнів контрольної групи слід зробити висновок, що ранжування ними інструментальних цінностей не змінилося: вихованість (84%), життєрадісність (73%), відповідальність (75%), тверда воля (44%), чесність (правдивість, щирість) (59%), терплячість (56%), самоконтроль (51%).

Дослідження ціннісних орієнтацій підтвердило, що існує суттєва різниця в ціннісних орієнтаціях старшокласників загальноосвітніх шкіл і шкіл нового типу: перші на перше місце серед термінальних цінностей за значущістю поставили "здоров'я", "розвиток", а другі – "свободу" (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках), "активне діяльне життя". Загалом як в експериментальній, так і в контрольній групах найнижчий рейтинг мають цінності: "краса природи та мистецтва (переживання прекрасного у природі й мистецтві)"; "розваги".

Відмінності у результатах дослідження етичних цінностей старшокласників контрольних та експериментальних груп існують не лише між значущістю їх провідних цінностей, а й між цінностями, які мають середні та низькі рейтинги. Так, контрольною групою старшокласників вище цінується раціоналізм, життєва мудрість, розвиток, матеріально забезпечене життя, розваги, охайність, учнями ліцею (експериментальна група) – кохання, свобода, активне діяльне життя, незалежність. Наше емпіричне дослідження також довело, що з підвищенням рівня навчальних досягнень учнів зростає рівень їх спрямованості на творчість, яка характеризується такими цінностями, як: активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя) та продуктивне життя (максимально повне використання своїх фізичних можливостей, зусиль і здібностей), розвиток (робота над собою, постійне фізичне і моральне вдосконалення), свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках), творчість, незалежність і широта поглядів, освіченість, сміливість у відстоюванні власної думки.

Щодо динаміки інструментальних цінностей слід зазначити, що в контрольній групі мало місце збереження рангу моральних цінностей, а в експериментальній групі встановлено переструктурування власної системи інструментальних цінностей учнів, що підтверджує достовірність ефективності впливу організаційно-педагогічних умов на формування етичної зрілості. Аналіз результатів педагогічного експерименту дає підстави стверджувати, що в експериментальних класах кількість старшокласників з активним рівнем громадянської зрілості зросла з 10,3% до 32,1%, зменшилася кількість старшокласників з ситуативно-активним рівнем із 41,4% до 38,6%, з пасивним рівнем – з 48,3% до 29,3%.

У контрольних класах також відбулися незначні зміни в динаміці рівнів сформованості громадянської зрілості старшокласників: кількість старшокласників з активним рівнем зросла з 10,2% до 21,8%, з ситуативно-активним – знизилася з 42,2% до 36,4%, з пасивним рівнем – знизилася з 49,6% до 41,8% (табл. 2).

Отже, отримані результати свідчать про ефективність впливу організаційно-педагогічних умов на формування громадянської зрілості як компонента соціальної зрілості старшокласників.

Контрольні діагностики, проведені в експериментальних групах, та їх зіставлення з результатами, отриманими в контрольних групах, дозволили констатувати ефективність упровадження організаційно-педагогічних умов у позакласну роботу зі старшокласниками ЗОШ № 50 та гімназії; змісту, форм та методів її реалізації, що дало можливість підвищити рівень сформованості соціальної зрілості старшокласників. Так, кількість старшокласників експериментальних груп із соціально-допустимим рівнем сформованості соціальної зрілості зросла до соціально-необхідного: за компонентом "комунікативна зрілість" показники підвищилися на 18%; за компонентом "етична зрілість" – на 23%; за компонентом "трудова зрілість" – на 20%; за компонентом "громадянська зрілість" показники зросли на 18% опитаних; за компонентом "особистісна зрілість" – на 25% опитаних старшокласників. Загальний середній показник сформованості соціальної зрілості у старшокласників експериментальної групи складає 83,5% опитаних, що свідчить про її відповідність соціально-оптимальному рівню.

У контрольній групі кількість старшокласників із соціально-оптимальним рівнем сформованості соціальної зрілості зросла, але це є незначним показником: за компонентом "громадянська зрілість" зросла на 7% опитаних; за компонентом "особиста зрілість" – на 2% опитаних; за компонентом "комунікативна зрілість" показники підвищилися на 1% опитаних; за компонентом "етична зрілість" – на 7% опитаних; за компонентом "трудова зрілість" – на 3% опитаних. Загальний середній показник соціальної зрілості у старшокласників контрольної групи складає 65% опитаних, що свідчить про її допустимий рівень.

Отримані позитивні кількісні та якісні зміни в результатах формувального етапу педагогічного експерименту свідчать про ефективність розроблених нами організаційно-педагогічних умов формування соціальної зрілості старшокласників, динаміку якої можна відстежити в навчальних загальноосвітніх закладах № 50, ліцеї "Педагог", Першій українській гімназії ім. М. Аркаса.

Таблиця 2

Динаміка рівнів сформованості громадянської зрілості старшокласників контрольних і експериментальних груп (%)

Рівні громадянської зрілості	Експериментальна група (n=205)		Контрольна група (n=200) (%)	
	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап
Активний	10,3	32,1	10,2	21,8
Ситуативно-активний	41,4	38,6	42,2	36,4
Пасивний	48,3	29,3	48,6	41,8

Визначення змін у підходах педагогів до організації позакласної роботи здійснювалося за аналізом анкетування старшокласників, проведеного як в експериментальних, так і контрольних групах. Він засвідчив, що 55% з 205 старшокласників експериментальних груп відзначали позитивні зміни в організації позакласної діяльності: упровадження педагогами проєктної діяльності учнів; прояв конструктивної взаємодії між педагогами й учнями; залучення старшокласників до клубної діяльності; упровадження факультативів відповідно до заявлених інтересів учнів.

Аналіз та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи дозволили практично перевірити ефективність упровадження організаційно-педагогічних умов, під час систематичної реалізації яких вдається забезпечити ефективність формування соціальної зрілості старшокласників у позакласній діяльності, про що свідчать результати дослідження стану сформованості соціальної зрілості на кінець дослідно-експериментальної роботи. На завершальному етапі дослідно-експериментальної роботи нами була проведена повторна діагностика експериментальної групи щодо виявлення рівня соціальної зрілості старшокласників за методикою автора Т. Кожевникової.

Аналізуючи результати дослідження, ми з'ясували, що на питання "Чи подобається Вам вчитися?" 66% старшокласників, котрі мають сформовані ціннісні орієнтації в освітній сфері, дали відповідь, що "подобається" і "швидше подобається, ніж ні", пояснюючи це тим, що завдяки хорошій освіті вони матимуть можливості: отримати престижну роботу (55%); досягти високого соціального статусу (37%); розвинути інтелектуальні здібності в процесі освіти (25%). Таким чином, ми дійшли висновку, що більшість старшокласників сприймають хорошу освіту як засіб досягнення життєвих цілей. Нашу думку підтверджують відповіді старшокласників на питання щодо визначення цінностей професійної сфери: 77% респондентів цікавить досягнення високого суспільного положення, отримання визнання оточуючих; 53,4% – прояв творчої ініціативи, самостійності; 49% – максимальне розкриття своїх здібностей і схильностей; і лише 28,9% – отримання заробітної плати, що забезпечить високий рівень добробуту. Цілком очевидно, що старшокласники експериментальних шкіл проявляють мотиви саморозвитку і самореалізації. 88% старшокласників визначилися з вибором свого подальшого життєвого шляху щодо вибору професії, продовження освіти, створення сім'ї; 12% – не впевнені у виборі.

Самостійно прийняли рішення про вибір свого подальшого життєвого шляху 86% старшокласників. Вони впевнені, що зможуть реалізувати свої найближчі життєві плани, враховуючи свої здібності і можливості.

Таким чином, у більшості старшокласників експериментальних навчальних закладів сформовані уявлення щодо своєї життєвої перспективи, що пояснюється, насамперед, активним упровадженням профільної освіти в позакласній діяльності. 95% респондентів визначилися з вибором майбутньої професії, мотивуючи його з тим, що вона: відповідає їх здібностям і схильностям; подобається; є покликанням; престижна в суспільстві.

Отже, в цілому ми встановили факт сформованості "зрілої" позиції старшокласників під час вибору професії, що характеризується внутрішніми мотивами: у 87% – усвідомленням необхідності знань для подальшого навчання і роботи; у 78,1% – прагненням бути освіченою, культурною людиною.

Слід зазначити, що 69% старшокласників мають сформовану внутрішню мотивацію саморозвитку. Свій успіх у житті 72% учнів пов'язують зі своєю особистою ініціативою, 64,5% – з інтелектуальними здібностями та якістю знань. 88% учнів вважають, що вони повною мірою готові до дорослого життя. 87% респондентів проявляють активний інтерес до подій, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя нашої країни, що підтверджує активна участь старшокласників у клубній діяльності.

Отримані нами результати діагностики після закінчення дослідно-експериментальної роботи свідчать про якісне підвищення рівня показників соціальної зрілості старшокласників експериментальних навчальних закладів (табл. 3).

Таблиця 3

Стан сформованості соціальної зрілості старшокласників на кінець дослідно-експериментальної роботи

Навчальні заклади	Експериментальна група N=205 учнів			Контрольна група N=200 учнів		
	МЗОШ № 50 ім. Г. Л. Дівіної	Перша українська гімназія ім. М. Аркаса	Лицей "Педагог"	МЗОШ № 20	Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 3 м. Гнівані Тиврівського району	Навчально-виховний комплекс № 6 м. Хмельницького
Рівні соціальної зрілості	N=64	N=75	N=66	N=65	N=69	N=66
Критичний	5 (7,81%)	7 (9,33%)	6 (9,10%)	19 (29,23%)	23 (33,33%)	27 (40,91%)
Допустимий	38 (59,38%)	48 (64%)	40 (60,60%)	35 (53,85%)	37 (53,63%)	27 (40,91%)
Оптимальний	21 (32,81%)	20 (26,67%)	20 (30,30%)	11 (16,92%)	9 (13,04%)	12 (18,18%)

Як показав аналіз результатів експерименту, рівень сформованості соціальної зрілості особистості старшокласників у експериментальній групі до кінця дослідження мав позитивну динаміку порівняно з контрольними (табл. 5).

Дані, отримані на контрольному етапі дослідження, свідчать, що протягом двох років експерименту відбулися позитивні зміни в рівнях сформованості соціальної зрілості особистості учнів старшої школи. Динаміка рівнів сформованості соціальної зрілості особистості учнів в експериментальних класах значно вища порівняно з контрольними класами. Як видно з наведених таблиць, в експериментальних класах зміна в рівнях сформованості соціальної зрілості особистості старшокласників більш суттєва, ніж у контрольних. Так, на 13,67% збільшилася кількість учнів експериментальних класів з оптимальним рівнем, на відміну від учнів контрольних класів (1,5%), відповідно, на 23,42% зменшилася кількість учнів з критичним рівнем, тоді як в контрольних класах – лише на 1,5%.

Щоб довести достовірність динаміки зростання рівнів сформованості соціальної зрілості в учнів старшої школи в кінці дослідно-експериментальної роботи, було використано показники динамічних рядів:

– середній показник (Сер.), який відображає кількісну оцінку зростання рівня сформованості соціальної зрілості особистості ($Сер. = (a + 2b + 3c) / 100$, де a, b, c – кількість учнів (%), які перебувають на критичному, допустимому, оптимальному у рівнях);

– показник абсолютного приросту (G), який відображає різницю початкового і кінцевого рівня сформованості цього показника ($G = П (кін.) - П (поч.)$, де П (кін.) – кінцеве значення показника, П (поч.) – початкове значення показника);

– V – коефіцієнт ефективності експериментальної методики, що визначається за формулою $V = Сер. (E) / Сер. (K)$, де Сер. (E) – значення середнього показника в експериментальних класах, Сер. (K) – значення середнього показника в контрольних класах.

Нами представлені математичні дані, які доводять, що в експериментальній групі відбулося помітне зростання рівня соціальної зрілості старшокласників. Учні контрольної групи показали позитивну динаміку сформованості соціальної зрілості, проте цей процес проходив значно повільніше, про що свідчить показник абсолютного приросту, який в експериментальній групі вище на 1,47 (табл. 6).

Зіставлення динаміки рівнів сформованості соціальної зрілості учнів експериментальної і контрольної групи свідчить про те, що на констатувальному етапі експерименту показники рівнів сформованості соціальної зрілості в учнів контрольної та експериментальної груп складав приблизно однаковий відсоток опитаних і відповідав соціально допустимому рівню.

Таблиця 4

Розподіл старшокласників за рівнями сформованості соціальної зрілості на кінець дослідно-експериментальної роботи (у %)

Група	Кількість старшокласників	Рівні сформованості соціальної зрілості старшокласників (у %)		
		Оптимальний	Допустимий	Критичний
Експериментальна	205	61 (29,76%)	126 (61,46%)	18 (8,78%)
Контрольна	200	32 (16%)	99 (49,5%)	69 (34,5%)

Таблиця 5

Динаміка формування соціальної зрілості особистості учнів у процесі експерименту (у %)

Рівень	Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент	
	Експериментальна група (205 учнів)	Контрольна група (200 учнів)	Експериментальна група (205 учнів)	Контрольна група (200 учнів)
критичний	66 (32,20%)	72 (36%)	18 (8,78%)	69 (34,5%)
допустимий	106 (51,71%)	99 (49,5%)	126 (61,46%)	99 (49,5%)
оптимальний	33 (16,09%)	29 (14,5%)	61 (29,76%)	32 (16%)
Сер.	3,77	3,57	4,53	3,63
V	1,06		1,25	

Таблиця 6

Динаміка сформованості соціальної зрілості особистості учня

Показники динамічних рядів	Експериментальна група		Контрольна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
середній показник (Сер.)	3,77	4,53	3,57	3,63
показник абсолютного приросту (G)	0,76		0,06	
коефіцієнт ефективності експериментальної методики (V)	1,06		1,25	

Результати дослідження сформованості соціальної зрілості старшокласників на завершальному етапі експерименту

Рівні сформованості соціальної зрілості особистості учнів	Контрольний етап експерименту					
	КГ f1	ЕГ f2	n1f2-n2f1	(n1 f2-n2 f1) ² n1 n2	f1+f2	(n1 f2-n2 f1) ² n1 n2 · (f1+f2)
оптимальний	32	61	5640	775,8	93	8,34
припустимий	99	126	4905	586,81	225	2,608
критичний	69	18	-10545	2712,123	87	31,1738
Підсумок	n ¹ =200	n ² =205	χ^2			42,1218
			Рівень 5%			7,815

Ефективність досліджуваних умов є достовірною після перевірки результатів контрольного етапу експерименту на статистичну значущість відмінностей між контрольною й експериментальною групами за допомогою критерію "хі – квадрат". Як свідчать дані, на цьому етапі експерименту критерій "хі – квадрат" складає 42,1218, що більше табличного значення для 5%-го рівня значущості ("хі-квадрат" табл.=7,815) (табл. 7).

Так, відмінності в рівнях сформованості соціальної зрілості особистості старшокласника в експериментальній і контрольній групах є статистично значущими, а теоретично обґрунтовані і практично перевірені організаційно-педагогічні умови вплинули на процес формування соціальної зрілості особистості старшокласника.

Наведені дані в цілому є доказом ефективності засобів із виявлення і створення організаційно-педагогічних умов для формування соціальної зрілості особистості старшокласника, які були використані в експерименті.

Як показав аналіз матеріалів дослідження, рівень соціальної зрілості старшокласників в експериментальних і контрольних класах на контрольному етапі формування експерименту підвищився, але динаміка сформованості соціальної зрілості старшокласників у контрольних класах нижча порівняно з експериментальними класами.

Порівняння даних констатувального та формування етапів експерименту підтвердило: реалізація обґрунтованих організаційно-педагогічних умов в експериментальних класах викликала позитивні зміни у структурі соціальної зрілості старшокласників.

Дослідно-експериментальна робота підтвердила гіпотезу дослідження, яка ґрунтувалася на припущенні, що рівень сформованості соціальної зрілості старшокласників у позакласній діяльності може бути підвищений у процесі впровадження таких організаційно-педагогічних умов:

- 1) підвищення рівня готовності педагогічних працівників школи до процесу формування соціальної зрілості старшокласників;
- 2) залучення учнівського самоврядування до формування соціальної зрілості старшокласників;
- 3) використання позакласного потенціалу щодо формування соціальної зрілості старшокласників;
- 4) забезпечення соціально-педагогічної взаємодії школи із соціальними партнерами у процесі формування соціальної зрілості старшокласників.

Використана література:

1. Заворотченко Л. А. Структура соціальної зрілості старшокласників / Л. А. Заворотченко // Applied and Fundamental Studies : Proceedings of the 4th International Academic Conference. – November 29–30, 2013. – Vol. 1. – Louis, Missouri, USA. – P. 146–151.
2. Кожевникова Т. Методика виявлення рівня соціальної зрілості випускників / Т. Кожевникова // Классный руководитель. – 2003. – № 6. – С. 97–107.
3. Крутлов Б. С. Роль ценностных ориентаций в формировании личности школьника / Б. С. Крутлов // Психологические особенности формирования личности школьника. – Москва, 1983. – С. 4–15.
4. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программы, методы / В. А. Ядов. – Самара : Самарский университет, 1995. – 331 с.

References:

1. Zavorotchenko L. A. (2013) Struktura sotsial'noyi zrilosti starshoklasnykyv // Applied and Fundamental Studies : Proceedings of the 4th International Academic Conference. Vol. 1. November 29–30, Louis, Missouri, USA. – S. 146–151. [in Austria].
2. Kozhevnikova T. (2003) Metodika vyyavleniya urovny asotsial'noy zrelosti vypusknikov [Methodology for revealing the level of social maturity of graduates] // Classroom teacher. № 6. – S. 97–107. [in Russia]
3. Kruglov B. S. (1983) Rol' tsennostnykh oriyentatsiy v formirovaniy lichnosti shkol'nika [The role of value orientations in the formation of a student's personality]. // Psychological features of the formation of the student's personality. M. – S. 4–15. [in Russia].
4. Yadov V. A. (1995) Sotsiologicheskoye issledovaniye : metodologiya, programmy, metody [Sociological research: methodology, programs, methods]. – Samara : Samara University. 331s. [in Russia].

Якименко С. И., Заворотченко Л. А. Анализ результатов эффективности формирования социальной зрелости старшеклассников во внеклассной деятельности

В статье проанализировано опытно-экспериментальную работу по внедрению организационно-педагогических условий формирования социальной зрелости старшеклассников во внеклассной деятельности. Раскрыта специфика этапов диагностического исследования с целью сравнения данных констатирующего и формирующего этапов эксперимента, которые являются доказательством эффективности средств по выявлению и созданию оптимальных организационно-педагогических условий формирования социальной зрелости старшеклассников. Прослежена динамика уровней сформированности социальной зрелости учащихся экспериментальной и контрольной группы и исследованы компоненты социальной зрелости, а именно: гражданская, личностная, коммуникативная, трудовая и этическая зрелость. Представлены результаты исследования сформированности социальной зрелости старшеклассников на завершающем этапе эксперимента. Результативность экспериментальной работы оценивалась на основе количественных и качественных изменений уровней социальной зрелости старшеклассников во внеклассной деятельности.

Ключевые слова: эксперимент, этапы эксперимента, уровни сформированности социальной зрелости, компоненты социальной зрелости.

Yakymenko S. I., Zavorotchenko L. A. Analysis of the results of the effectiveness of the forming of the social maturity of the high school students with their extracurricular activities

The article analyzes experimental and experimental work on the implementation of organizational and pedagogical conditions regarding the formation of social maturity of senior pupils in extracurricular activities. The peculiarities of the stages of the diagnostic study are revealed in order to compare the data of the recording and forming stages of the experiment, which prove the effectiveness of the means for identifying and creating the proper optimal organizational and pedagogical conditions for the formation of social maturity of senior pupils. The dynamics of the levels of social maturity of experimental and control group students was traced and the components of social maturity, namely, civic maturity, personal maturity, communicative maturity, labor maturity and ethical maturity were studied. The results of the study of the formation of social maturity of senior pupils at the final stage of the experiment are presented. The effectiveness of experimental work was evaluated on the basis of quantitative and qualitative changes in the levels of social maturity of senior pupils in extracurricular activities.

Key words: experiment, stages of the experiment, levels of social maturity, components of social maturity.

УДК 378.148: 811.111

Яковенко Н. В.

**СУЧАСНІ ФОРМИ РОБОТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті йдеться про особливості вивчення іноземної мови курсантами військових закладів вищої освіти, що полягають у спеціальному відборі дидактичного матеріалу та застосуванні сучасних форм роботи: тренінгів, кейсів, реферування, конференцій. З'ясовано, що активні форми роботи з вивчення іноземної мови сприяють більш глибокому її засвоєнню та спонукають до самоосвіти. Доведено, що цільові, змістові та процесуальні особливості інноваційної освітньої системи моделюються на основі гуманістично зорієнтованих педагогічних ідей і технологій, спрямовані на актуалізацію освітніх потреб особистості, яка росте й розвивається. Зазначено, що позитивно зарекомендували себе на заняттях з іноземної мови: творче реферування, технології групової співпраці, тренінги, які передбачають відпрацювання конкретних умінь і навичок, студентські конференції, на яких є змога засвідчити результати особистісного зростання.

Ключові слова: іноземна мова, курсант, фахівець, форма, інновація, тренінг, кейс-метод, конференція, технологія, гуманізація.

Сьогодні вкрай важливо усвідомити необхідність реформування освітньої галузі України на всіх її рівнях. Особливої уваги потребує підготовка військових фахівців, перед якими поставлено низку нових завдань: від докорінних змін у військовій доктрині, повного оновлення технічного оснащення до переформатування умов підготовки військових кадрів з урахуванням передового світового досвіду. За таких умов посилилися вимоги й до вивчення іноземної мови, що дає змогу майбутнім офіцерам більш ефективно виконувати професійні обов'язки, бути в контексті сучасних вимог до озброєння, розв'язання воєнних конфліктів, планування стратегій співпраці з іншими військовими підрозділами. Процес навчання іноземної мови у військових закладах вищої освіти (далі – ЗВО) набуває ознак інноваційності, адже потребує використання сучасних форм роботи, які дають курсанту можливість професійно й особистісно розвиватися. З огляду на зазначене вище актуальність теми статті не викликає сумнівів.

Інноватика в процесі підготовки сучасного фахівця широко досліджується в Україні, про це свідчать фундаментальні дослідження (О. Бартків, К. Бондарева, І. Дичківська, О. Козлова, О. Пехота, І. Підласий, О. Попова та ін.). Економічні науки використовують поняття "інноваційна діяльність" як варіант креативної виробничої діяльності й ефективної економіки (М. Кларин, С. Кретов, І. Прокопенко, О. Солодухіна,